

Oponentský posudek na dizertační práci Mgr. Bc. Daniela Bartoně, LL.M., na téma
Svoboda náboženského vyznání v kontextu evropského a mezinárodního práva

Velká část dizertačních i jiných kvalifikačních prací předložených na Právnické fakultě UK si klade za cíl poskytnout za pomoci standardních, v zásadě pozitivistických metod přehled a příp. analýzu určitého institutu či oblasti mezinárodního práva. Občas se ovšem objeví práce, které se svým zaměřením i metodami zpracování z tohoto „mainstreamu“ vymykají. Jednou z takových prací je i předložená dizertace Mgr. Daniela Bartoně. Doktorand se zaměřuje na vcelku klasické téma svobody náboženského vyznání, k tomuto tématu ale přistupuje inovativně a neotřele. Dívá se na něj totiž z interdisciplinárního pohledu, který kromě poznatků právní vědy zohledňuje rovněž přístupy filozofie, teologie, religionistiky či etiky. Netradiční je též metoda zpracování – doktorand se snaží využívat fenomenologické a hermeneutické metody, což by mu mělo dovolit dívat se na téma jinak, než jak činí většina dalších autorů. V novosti přístupu spatřuji jednu ze silných stránek dizertace. K dalším patří dobrá znalost problematiky, kterou doktorand osvědčuje, a s ní související schopnost vymezit k tématu vlastní stanovisko. Za slabší stránky naopak považuji poněkud zavádějící název, malé ukotvení v právu, nedostatečné využití zvolené metodologie a jistou nepropojenost jednotlivých částí práce.

1. Aktuálnost (novost) a náročnost tématu:

Svoboda náboženského vyznání je jedním z témat, která zůstávají aktuální prakticky po celé dějiny lidstva. Úvahy o tom, nakolik je jedno náboženství lepší než druhé a zda jsou stoupenci určitého směru oprávněni přimět stoupence směru jiného k tomu, aby – samozřejmě v zájmu vlastního štěstí a vlastní spásy – své vyznání změnili, řeší lidé vlastně již od dob starověku. Jedním z věcí, jež se za tuto dobu změnily, je rámec, ve kterém o problému přemýšlejí. Zatímco v minulosti tento rámec primárně propůjčovaly jak samy náboženské směry, tak různé filozofické (a mravní) školy, v současnosti lze na náboženskou svobodu nahlížet rovněž z perspektivy právní vědy. To činí rovněž dizertační práce, která si za hlavní, byť nikoli výlučný referenční rámec volí mezinárodní a evropské právo. Resp. to deklaruje, protože „evropské právo“ tak, jak je tento pojem běžně chápán v českém diskursu – tj. coby právo EU – v práci až na několik odkazů v kapitole 1 využito není. „Evropské“ v názvu práce tak spíše odkazuje k judikatuře ESLP založené na EÚLP.

Téma svobody náboženského vyznání lze pojmut různými způsoby, od jejichž volby se pak odvíjí náročnost zpracování. Doktorand se výběrem interdisciplinárního přístupu a fenomenologicko-hermeneutické metody rozhodl pro cestu, která není právě jednoduchá a kladla na něj nadstandardní nároky. S těmito nároky se na dále uvedené výhrady vyrovnal poměrně dobře.

2. Formální stránka práce a využití zdroje:

Po formální stránce je dizertační práce na dobré úrovni. Tu a tam se v ní objevují chyby v interpunkci (čárky za větou vloženou), jedná se ale spíše o ojedinělé případy nežli o nějaká systematická pochybení. V úvahu – zejména pro případ publikace textu – dávám, zda je vhodné ponechat původní, hlavně francouzské citáty v původním znění. Francouzština již bohužel není jazykem, kterým by volně mluvila většina internacionalistů, tím méně většina zájemců o svobodu náboženského vyznání, a je proto otázkou, zda by k citátům nebylo dobré připojit překlad (nebo je tímto překladem nahradit). Dále by nebylo na škodu alespoň trochu představit autory, které doktorand cituje. Vzhledem k tomu, že se často nejedná o známé právníky (popř. se vůbec nejedná o právníky), může být pro čtenáře těžké posoudit, z jakého úhlu pohledu citovaný XY věc komentuje. Jak by doktorand jistě uznal, i zakotvení v určité disciplíně tvoří součást předporozumění, a proto je důležité o tomto zakotvení vědět.

Dizertační práce vychází z úctyhodného množství zdrojů v několika jazycích (čeština, angličtina, francouzština). Tyto zdroje zahrnují jak primární prameny (mezinárodní smlouvy, judikaturu ESLP a vnitrostátních soudů, deklarace OSN a Rady Evropy apod.), tak sekundární literaturu (monografie, články, zprávy apod.). Za pozornost stojí jednak to, že vedle právních jsou mezi zdroji zastoupeny i zdroje neprávní, např. z oblasti religionistiky a morální filozofie, a jednak to, že doktorand čerpá nejen z cizích, ale i ze svých vlastních publikací k tématu. Množství těchto publikací (zejména str. 156) prokazuje, že doktorand se o zpracovávanou problematiku zajímá skutečně dlouhodobě a komplexně. Pokud jde o práci se zdroji, doktorand plně osvědčuje schopnost zdroje kriticky analyzovat, konfrontovat a vytvářet si na jimi diskutované otázky vlastní názor.

3. Obsahová stránka práce:

Dizertační práce o rozsahu cca 240 normostran sestává z úvodu, šesti kapitol, závěru a dalších, standardně vyžadovaných součástí (obsah, česky a anglicky psané shrnutí, seznam použitých pramenů, seznam zkratk apod.). V úvodu doktorand stručně představuje téma,

charakterizuje zvolenou metodu, načrtává strukturu práce a zamýšlí se nad jejím významem pro právní praxi. Úvod je zdařilý a navazuje čtenáře k tomu, aby se začel do vlastního textu. Tento text nicméně může přinést určité zklamání, a to ve dvou směrech.

Zaprvé, doktorand slibuje, že bude využívat fenomenologické a hermeneutické metody. Je ovšem otázka, nakolik tak skutečně činí. Např. s konceptem předporozumění, na který je kladen takový důraz v úvodu, práce prakticky až na kapitulu 6 nijak nepracuje. V tomto kontextu za zmínku stojí i to, že doktorand opomíjí uvést své vlastní ideové východisko, které formuje jeho předporozumění ve vztahu k tématu. Za druhé, jasně viditelná v textu není ani deklarovaná interdisciplinarita – ano, práce odkazuje nejen na právo, ale i na religionistiku či morální filozofii, jejich pohledy jsou ale kladeny spíše vedle sebe, než že by se vzájemně doplňovaly a obohacovaly. Zarazí navíc to, že prvek právní je v práci asi nejslabší: projevuje se v první kapitole a dále pak v odkazech v kapitolách dalších, většinou ovšem jen jako doplněk mimoprávních úvah.

Vlastní text práce zahajuje kapitola 1, která poskytuje přehled právních instrumentů pojednávajících o náboženské svobodě. Přehled se omezuje na instrumenty přijaté v rámci OSN, Rady Evropy, EU a vybraných čtyř států. Tento výběr je legitimní, je ovšem otázka, jaký má vlastně pro práci význam. Z nastíněných instrumentů je totiž dále využívána prakticky jen EÚLP (a na ní založená judikatura ESLP). Dizertace naopak nepracuje, až na několik málo výjimek, s prameny OSN a EU. Obdobně není příliš jasné, proč doktorand deklaruje, že se chce zabývat situací ve čtyřech zemích (ČR, Francie, Řecko, Velká Británie), když následně v práci se těmito zemím nijak podrobně nevěnuje a např. příkladů ze v seznamu neuvedeného Turecka využívá častěji než příkladů ze zmíněné ČR. Konečně, chybí jasnější propojení mezi první kapitolou a dalšími částmi práce. Poté, kdy doktorand odcituje celou řadu ustanovení, by čtenář očekával, že s nimi bude nějak dále pracovat. To se ale neděje, v důsledku čehož může vznikat dojem, že první kapitola je pouze jakousi úlitbou za to, že práce vzniká na Právnické (a nikoli třeba Teologické nebo Filozofické) fakultě. Tento dojem částečně rozptyluje až závěr práce, který nabízí určité usouvztažnění kapitol (str. 145).

Kapitola 2 se obecně zamýšlí nad obsahem a zdůvodněním náboženské svobody. Doktorand rozlišuje několik základních pojmů a uvádí tři možná zdůvodnění dané svobody opřená o pragmatickou snahu vyloučit ideový útlak, argumentaci samotných náboženství a ideu lidské důstojnosti. Kapitola je velmi zajímavá a rozhodně má v práci své místo. Je (opět) jen škoda, že se málo zabývá tím, jak se na tyto otázky dívá právo a právní instituce (soudy).

Vzhledem k tomu, že autoři právních instrumentů a členové soudů nepochybně sami, byť nevědomky, některou z popsaných pozic zastávají, bylo by zajímavé pokusit se najít o tom „důkazy“ v jejich projevech, judikátech apod. Po identifikaci pozic by pak mohla následovat manifestace toho, zda odlišné pohledy na zdůvodnění náboženské svobody vedou k odlišným vyhodnocením konkrétních situací nebo nikoli. Uvedený komentář platí *grosso modo* rovněž pro kapitolu 3., věnovanou rozboru některých základních konceptů (sekularismus, laicita, neutralita, veřejný vs. soukromý prostor apod.).

Zajímavé otázky nastoluje kapitola 4., která pojednává o nositelích práva na náboženskou svobodu a posuzuje, zda (popř. do jaké míry) se jedná o právo individuální a/nebo kolektivní. V této souvislosti může překvapit, že doktorand píše o destinatářích práva, nikoli jeho nositelích – jak je možno tento pojem interpretovat? Bližší ujasnění by si zasloužila i samotná kategorie práv individuálních a kolektivních. Jak doktorand tyto kategorie definuje? Jedná se v případě „práv náboženské skupiny“ o práva individuální, vykonávaná kolektivně, práva individuální, náležející právnické osobě, nebo práva kolektivní, náležející skupině lidí? A komu podle doktoranda vyplývají z daných práv odpovídající povinnosti? Tyto otázky by doktorand mohl zodpovědět během ústní obhajoby.

Velký potenciál má kapitola 5., která se zabývá vztahem mezi náboženskou svobodou a jinými lidskými právy. Za velký přínos práce považuji již to, že toto téma je do ní zařazeno, a právo na náboženskou svobodu tak není nahlíženo v klinické izolaci od práv jiných. Stejně tak mám za to, že doktorand vhodně vybral práva, která se mohou s náboženskou svobodou dostat do konfliktu. Analýza vzájemného vztahu mi nicméně přijde snad až příliš stručná a spíše deskriptivní. Za nešťastné považuji i to, že doktorand mnohdy odkazuje na judikaturu ESLP (což je samo o sobě pozitivní), aniž by alespoň v základních bodech uvedl, čeho se jednotlivé případy týkaly a jaký je jejich význam pro diskutovanou problematiku. Totéž platí rovněž pro kapitolu 6. věnovanou náboženským symbolům, která je jinak přínosná a v prostředí ČR, které se na tuto oblast často dívá stereotypně, by snad mělo patřit k povinné literatuře. Závěr práce je zdařilý a v mnoha ohledech zpětně vrhá světlo na obsah práce.

4. Závěry a otázky k zodpovězení při obhajobě:

Výhrady uvedené v posudku nemají za cíl ukázat, že by předložená dizertační práce trpěla zásadními neduhy. Naopak, jedná se o náměty, které by snad mohly vést k dalšímu zlepšení práce, která již nyní patří k nejzajímavějším, nejoriginálnějším a nejpřínosnějším

kvalifikačním pracem, jaké jsem na Právnické fakultě UK četla. S ohledem na tuto skutečnost dizertační práci Mgr. Bartoně plně **doporučuji** k ústní obhajobě, během níž by se doktorand měl vyjádřit alespoň k některým z otázek, jež byly položeny v posudku. Dále by se doktorand mohl zamyslet nad následujícími dotazy:

- 1) Mohl by doktorand na případu konkrétního judikátů ESLP dokumentovat, jak se do rozhodování promítá předporozumění soudců?
- 2) Spatřuje doktorand rozdíl v míře vlivu předporozumění v judikatuře ESLP na straně jedné a stanoviscích dalších relevantních orgánů (Výbor pro LP, Benátská komise, vnitrostátní soudy apod.) na straně druhé?
- 3) Na str. 137 doktorand uvádí, že paternalistický přístup a přístup založený na respektování svobodné vůle mohou existovat ve vzájemné symbioze. Mohl by tuto myšlenku blíže rozvést a doložit konkrétními případy?

V Praze dne 23. července 2012

JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.MA